

Jaroslav Rindoš:

Pár poznámok k prelomovej 8. kapitole *Amoris laetitia*

(sympóziu OZ Kampanila „Radosť lásky“, 10. 11. 2018, Bratislava)

UVEDENIE: Novosť v 8. kapitole *Amoris laetitia* v porovnaní s *Familiaris consortio*

Programová exhortácia pápeža Františka *Evangelii gaudium* – ďalej: *EG* - (24. november 2013) nastavila cirkvi osvieženú optiku pastorálnej konverzie¹ založenej na evanjeliovom poslanstve ako celku s vyzdvihnutím jeho jadra, v ktorom žiari nádhera spásonosnej Božej lásky (*EG* 36), na zdravej tradícii morálnej teológie, pre ktorú je hlavným princípom nového zákona milosť Ducha Svätého a ideálom viera činná skrze lásku (*EG* 37) a na vízii cirkvi, ktorá „sa neskrýva za vlastné istoty“, lež vychádza na mnohoraké periférie, vteľuje sa do ľudských limitov (*EG* 40-49) a nebojí sa „riskovať, že sa zašpiní“ (*EG* 45, *AL* 308). Táto optika sa odvádza od konania Krista, ako k tomu inšpiruje Duch cez II. vatikánsky koncil (*EG* 26; Dekrét o ekumenizme *Unitatis redintegratio* 6). Posynodálna exhortácia *Amoris laetitia* je v tomto prúde zdravých vôd. V 8. kapitole predstavuje významný medzník v prístupe k rozvedeným a žijúcim v nových zväzkoch. Novosť, ktorá v tomto smere vyčnieva v porovnaní s exhortáciou Jána Pavla II. *Familiaris consortio* – ďalej: *FC* - (22. november 1981) je tá, že ***AL neakceptuje jednu všeobecnú normu, ktorá by eucharistický stôl pre rozvedených a znova zosobášených plošne blokovala. Namiesto toho velí k osobnému a pastoračnému rozlišovaniu v každej konkrétnej situácii osobitne***: Zatiaľ čo podľa *FC* 84 cirkev „nepripúšťa k eucharistickému prijímaniu tých veriacich, ktorí sa po rozvode znova zosobášili“, v *AL* toto všeobecné „***nepripúšťa***“ nenájdeme. Ján Pavol II. vo *FC* 84 ešte hovorí o možnosti prijať Zmierenie a Eucharistiu pre tých, čo „nemôžu splniť požiadavku vzájomného rozchodu“, kladie však pred nich kategorickú požiadavku, aby sa „zaviazali, že budú žiť v úplnej zdržanlivosti“.

František sa rozhodol neponúknuť „nový všeobecný normatív kánonického typu“. Vsadil na „nové povzbudenie k zodpovednému osobnému a pastoračnému rozlišovaniu“, pri ktorom sa ráta s tým, že „stupeň zodpovednosti nie je totožný vo všetkých prípadoch“ (*Relatio finalis* 2015, 51), a preto ani dôsledky alebo účinky normy nemusia byť vždy tie isté. Ani čo sa týka sviatostnej disciplíny, pretože rozlišovanie môže zistiť, že v konkrétnej situácii niet ťažkého hriechu“ (*AL* 300 + pozn. 336). Rozlišovanie má byť sprevádzané duchovným pastierom, kňazom (*AL* 298, 300), podľa učenia cirkvi a smerníc biskupa (*AL* 300). Riadené má byť Kristovou logikou: logikou včleňovania a milosrdenstva, na čom pápež František mimoriadne nástojí (*AL* 296, 297, 299, 309, 310, 311). Včleňovanie môže vyústiť do rôznych foriem účasti na živote cirkevného spoločenstva a neznamena automaticky skončiť možnosťou chodiť na spoveď a sväté prijímanie (*AL* 297, 299). Pri rozlišovaní treba „vziať na seba ťarchu zaoberať sa“ (it.: „farsi carico di“, KBS má: „postarať sa o“, *AL* 302) podmienenosťami a poľahčujúcimi faktormi, ktoré môžu byť vonkajšie

¹ Pápež František v nej hovorí: „To, čo tu zamýšľam vyjadriť, má programový charakter a podstatné dôsledky. Dúfam, že všetky spoločenstvá sa budú snažiť, aby použili potrebné prostriedky na vykročenie po ceste pastoračného a misijného obrátenia, ktoré nenechávajú veci v takom stave, v akom sú“ (*EG* 25). „Pastorácia založená na misijnej perspektíve si žiada opustiť pohodlné pastoračné kritérium typu ‘vždy sa to tak robilo’ ... Vyzývam všetkých, aby so štedrosťou a odvahou uvádzali do praxe inštrukcie tohto dokumentu, a to bez zákazov a strachu“ (*EG* 33).

i subjektívne². *Vonkajšie*: povedzme, keď požiadavku rozchodu alebo žiť „ako brat a sestra“ „z vážnych príčin“ nemožno uskutočniť. *AL* spomína z vonkajších „vážnych príčin“ výchovu detí, ale cez vyjadrenie „ako je napríklad“ ráta s možnosťou iných vážnych príčin (*AL* 298 a pozn. 329). *Subjektívne*: Tieto „obmedzenia nezávisia len od prípadnej neznalosti normy“ (*AL* 301). V prípade jej neznalosti hriechu niet. Môžu jestvovať veľké ťažkosti v uchopení „hodnôt, ktoré norma obsahuje“ a môžu existovať faktory, ktoré obmedzujú rozhodovaciu schopnosť (*AL* 301). Tieto faktory totiž ovplyvňujú pričítateľnosť nejakého činu alebo zodpovednosť zaň. Podrobnejšie ich menuje *AL* 302 s citátmi z *KKC* a z exhortácie Jána Pavla II. *Reconciliatio et paenitentia* (cf. ďalšiu časť). Veľká dôvera pri rozlišovaní je daná svedomiu (*AL* 37, 298, 300, 302, 303) pre Božiu prácu v ňom (*AL* 222) a uzdravujúcej sile Božej milosti a milosrdenstva (*AL* 49, 291, 296, 297, 300, 305, 308, 309).

František píše: „svedomie môže spoznať nielen to, že nejaká situácia objektívne nezodpovedá všeobecnému pozvaniu evanjelia; môže tiež úprimne a čestne poznať to, čo je v danom momente ušľachtilou odpoveďou, ktorú možno ponúknuť Bohu a objaviť s určitou morálnou istotou, že práve toto je darovanie, ktoré sám Boh žiada uprostred konkrétnej zložitosti ohraničení, i keď to ešte naplno nezodpovedá objektívnemu ideálu“ (*AL* 303) ... „je možné, že v rámci objektívnej situácie hriechu ... možno žiť v Božej milosti ... a možno rásť v živote milosti ... prijímajúc s týmto cieľom pomoc od Cirkvi“. Pápež František poznamenáva, že by to mohla byť aj pomoc sviatostí a výslovne spomína spovednicu, ktorá má byť „miestom Pánovho milosrdenstva“, a Eucharistiu, „ktorá nie je odmenou pre dokonalých, ale štedrým liekom a pokrmom pre slabých“ (*AL* 305).

Po snahách neutralizovať, prekrútiť alebo spochybníť líniu vyznačenú v *AL*, pápež František 5. septembra 2016 odobril *Základné kritéria pre aplikáciu 8. kapitoly Amoris laetitia*, ktoré v ten istý deň, rozoslali svojim kňazom **biskupi** jedenástich diecéz **Pastoračného regiónu Buenos Aires**³. Neskôr, 5. júna 2017, ich dal spolu so svojím odobrujúcim apoštolským listom zapísať do *Acta Apostolicae Sedis*, zväzok 10/2016, str. 1071-1074 ako „*Magisterium authenticum*“. Argentínski biskupi ponúkajú v desiatich bodoch smernice, ktoré dokonale vyjadrujú učenie *AL*. Nájdeme tam, že rozvedeným a znovu zosobášeným sa niekedy „môže navrhnuť žiť v zdržanlivosti“, no podotýkajú: „*AL* neignoruje ťažkosti tejto eventuality a ponecháva otvorenú možnosť pristupovať k sviatosti zmierenia, keď sa zlyháva v tomto zámere“. Biskupi ďalej pripomínajú, že i v zložitejších situáciách, keď sa spomenutá eventualita nedá uskutočniť, je podľa *AL* cesta rozlišovania pootvorená: „Ak sa dospeje k poznaniu, že v danom prípade jestvujú osobné ohraničenia, ktoré oslabujú zodpovednosť a vinu, zvlášť ak sa osoba domnieva, že by sa dopustila ďalšej chyby škodiac deťom nového zväzku, *AL* otvára možnosť pristupovať k sviatostiam zmierenia a eucharistie (porov. poznámka 336 a 351). Tie zas vystroja osobu ísť vpred a v sile milosti tak dozrievať i rásť“.

² Podobne rozlišuje Francesco Card. Coccopalmerio, *Il capitolo ottavo della esortazione apostolica post sinodale Amoris Laetitia* (Osmá kapitola apoštolskej posynodálnej exhortácie *Amoris laetitia*), Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2017.

³ *Základné kritéria pre aplikáciu 8. kapitoly Amoris laetitia* biskupov Pastoračného regiónu Buenos Aires boli v slovenčine publikované 1. novembra 2016 na stránkach „teoforum.sk“ o. Karola Moravčíka. http://www.teoforum.sk/?id=47&view_more=1496.

Otázka pristupovania k sviatostiam pre znovu zosobášených nie je stredobodom exhortácie a má priestor až v jej 8. kapitole. Je však jej súčasťou, preto nie je namieste ju ignorovať či nebrať vážne. Problém nastáva, keď namiesto vysvetlenia a ocenenia jej elegantného riešenie v rámci osvieženého prístupu v *AL*, v médiách sa až príliš stala stredobodom pozornosti ako „vd'áčná“ téma na vyvolávanie odporu voči pápežovi Františkovi, keďže predpokladá istú teologickú erudíciu. Oponenti diskreditujú pápeža: podsúvajú teologickú nespoľahlivosť exhortácie, interpretujú jeho líniu asi tak, že odtrháva prax od doktríny, že mení nemenné cirkevné učenie o manželstve alebo, že dovoľuje pristupovať k svätému prijímaniu v ťažkom hriechu, čo sa nikde v *AL* nedočítame.

1. *Amoris laetitia* je v najzdravšom prúde katolíckej teológie a tradície

- **Objektívne a subjektívne hľadisko.** Pokúsim sa zjednodušene vysvetliť, o čo ide v osviezenej stratégii *AL*. Pomôžem si výrokom kardinála Jozefa Tomka. Počas homílie 24. septembra 2017 vo farnosti Kráľovnej rodiny v Bratislave podotkol, že aspoň kresťania by sa mohli zamyslieť, prečo sa „vtelený Boží syn, ktorý miloval človeka, miloval ľudí, a to až natoľko, že dal svoju krv za ľudí, prečo ten Ježiš Kristus sa tak rázne postavil proti rozvodu.... čo Boh spojil, človek nech nerozlučuje“. Tieto slová kardinála sú i ostanú veľmi aktuálne. Pápež František, však ide ďalej. Vo svetle svojich exhortácií *Evangelii gaudium* a *Amoris laetitia* nás pozýva pýtať sa: „Ako to, že milosrdný Boží syn, ktorý vylial krv za ľudí a ktorý sa vo svojom milosrdenstve tak nekompromisne a rázne stavia proti rozvodu, je zároveň mimoriadne jemný, keď má pred očami konkrétneho hriešnika?“ (stačí spomenúť podobenstvo Lk 18,9-14 - farizej a mýtnik: mýtnik sa vo svojej zamotanej situácii neodváža oči dvihnúť a je ospravedlnený). **Ježiš Kristus ako prostredník** medzi Bohom a ľuďmi nám **zjavuje bez kompromisov Boží plán s nami, jeho ideál vrátane jeho nárokov, ale zjavuje nám aj, a predovšetkým, Boha: Boha, ktorý nezaobchádza s nami podľa našich hriechov, lebo pamätá, z čoho sme stvorení** (Ž 103,7-14). Boha, ktorý s nami zaobchádza „jedine podľa bezhraničnej štedrosti svojho Milosrdenstva (cf. Rim 3,21-30; Ž 130, Lk 11,37-54)“ (Záver synody, 24. október 2015, kde František spomína i dôraz na tento aspekt u ostatných pápežov). Máme tu **objektívne** hľadisko, normu, i **subjektívne**, ľudskú krehkosť a to, ako Boh k nej pristupuje.

Jedno i druhé, ideál Božieho kráľovstva i Božie jednanie vzhľadom na našu krehkosť, sú obsahom zjavenia a tak sú aj súčasťou učenia cirkvi. Cirkev pri plnení poslania, ktoré má od Krista, musí pamätať na obe tieto skutočnosti. Pápež už v názve 8. kapitoly nám druhú skutočnosť pripomína („Sprevádzať, rozlišovať a integrovať krehkosť“) a v *AL* ich obe dôsledne predkladá:

- „Mnohí nechápu, že posolstvo Cirkvi ... je jasným odrazom ohlasovania a prístupu Ježiša, ktorý predkladal náročný ideál, no zároveň si zachoval súcitu blízkosť k slabým osobám“ (*AL* 38)

- „Cirkev sa nijakým spôsobom nesmie vzdať predkladania plného ideálu ... Dôležitejšia než pastorácia zlyhaní je dnes pastoračné úsilie na posilnenie manželstiev, aby sa zabránilo ich rozpadom“ (*AL* 307). „Jednako z nášho vedomia o váhe poľahčujúcich okolností ... treba s milosrdenstvom a trpezlivosťou sprevádzať ... nechávajúc priestor pre milosrdenstvo Pána. ... Ježiš chce Cirkev pozornú voči dobru, ktorú Duch šíri uprostred krehkosti“ (*AL* 308).

Pápež František dokonca dáva najavo, že pre celistvosť učenia Cirkvi treba zdôrazniť práve druhý aspekt (v tomto zmysle je zaujímavé zvýraznenie poslednej vety AL 307 – „*Dôležitejšia než pastorácia zlyhaní ...*“ v slovenskom knižnom vydaní KBS, pretože takéto zvýraznenie v talianskom či španielskom texte na oficiálnych stránkach „vatican.va“ nenájdeme):

- „treba venovať osobitnú pozornosť zdôrazňovaniu a povzbudzovaniu najvyšších a najcentrálnejších hodnôt evanjelia (cf. *Evangelii gaudium* 36-37), predovšetkým primátu lásky (*caritas*) ... Kladieme milosrdenstvu toľko podmienok, že ho vyprázdňujeme ... toto je najhorší spôsob riedenia evanjelia“ (AL 311).

- „V ťažkých situáciách, ktoré prežívajú najchudobnejšie osoby, musí Cirkev poskytnúť osobitnú starostlivosť – pochopenie, utíšenie, začlenenie – vyhýbajúc sa tomu, aby im ukladala množstvo noriem, akoby boli kameňmi ... Týmto spôsobom, namiesto toho, aby poskytl uzdravujúcu silu milosti a svetlo evanjelia, chcú niektorí evanjelium ‚indoktrínovať‘“ (AL 49).

František dokonca upozorňuje, že prehliadanie druhého aspektu je až úbohosťou:

- „Je úbohé (preklad KBS pápeža zjemňuje - *nedostatočné*; oficiálny taliansky text má: *meschino*, španielsky: *mezquino*) zastaviť sa len pri posudzovaní toho, či konanie nejakej osoby zodpovedá alebo nezodpovedá nejakému zákonu alebo všeobecnej norme, pretože to nestačí na rozlíšenie a zabezpečenie plnej vernosti Bohu v konkrétnej existencii človeka“ (AL 304).

- „Pastier nemôže cítiť spokojný len s aplikovaním morálnych zákonov na tých, ktorí žijú v ‚neregulárnych‘ situáciách, akoby dané zákony boli kameňmi na hádzanie do života osôb. To je prípad uzavretých srdiec, ktoré sa neraz zakrývajú náukou cirkvi“ (AL 305).

Subjektívny aspekt, krehkosť človeka, vyžaduje komplexnejší prístup. Preto je reč o milosrdenstve, o uzdravujúcej sile milosti a sviatostí a zo strany človeka o svedomí, o miere zodpovednosti za čin, o pričítateľnosti skutku. Pápež pripomína, že Cirkev dnes „vlastní solídnu reflexiu o podmienenostiach a poľahčujúcich okolnostiach. Preto nie je viac možné hovoriť, že všetci tí, ktorí sa nachádzajú v niektorej takzvanej ‚iregulárnej‘ situácii, žijú v stave smrteľného hriechu, zbavení posväcujúcej milosti“ (AL 301).

- **Kardinál Christoph Schönborn OP a vývoj od *Familiaris consortio***. Pápež František mohol pri písaní AL nadviazať na istý vývoj, ktorý nastal od encykliky Jána Pavla II., *Familiaris consortio* (22. november 1981) a ku ktorému už sám Ján Pavol II. otvoril cestu:

Najprv v spomenutej encyklike Ján Pavol II. poukázal na fakt, že subjekt môže naraziť na veľké ťažkosti pri pochopení „hodnôt, ktoré morálna norma obsahuje“ (FC 33; cf. AL 301), že „poznáva, miluje a koná mravné dobro primerane jednotlivým stupňom svojho rastu“ (FC 34; cf. AL 295) a zdôraznil, že pastieri „z lásky k pravde sú povinní dobre rozlišovať rozličné situácie“ (FC 84; cf. AL 79).

Neskôr, vo svojej apoštolskej exhortácii *Reconciliatio et paenitentia* (2. december 1984) (RP 17; cf. AL 302) Ján Pavol II. píše: „je isté, že môžu jestvovať aj situácie z psychologického hľadiska veľmi zložité a nejasné, ktoré ovplyvňujú i možnosť pripisovať subjektívnu vinu hriešnikovi“.

V *Liste kardinálovi Williamovi W. Baumovi pri príležitosti kurzu o internom fóre, organizovanom Apoštolskou penitenciáriou* (22. marec 1996) 5 Ján Pavol II. učí, že predvídateľnosť nového pádu „nie je na ujmu autentickejši predsvzatia“.

Ján Pavol II. sa predovšetkým postaral o nový *Katechizmus katolíckej cirkvi* (1992 fr. a 1997 lat.), ktorý menuje podmienenosti a okolnosti umenšujúce a niekedy rušiacie morálnu zodpovednosť (KKC 1735, 2352; cf. AL 302): **1735** „Pričítateľnosť nejakého činu a zodpovednosť zaň sa môžu znížiť, ba aj zrušiť nevedomosťou, nepozornosťou, násilím, strachom, návykmi, nezriadenými náklonnosťami a inými psychickými alebo sociálnymi faktormi“. **2352** „... Na utvorenie si správneho úsudku o morálnej zodpovednosti jednotlivých osôb a na usmernenie pastoračnej činnosti treba brať do úvahy citovú nezrelosť, silu nadobudnutých návykov, stavy úzkosti alebo iné psychické či spoločenské faktory, ktoré môžu morálnu vinu zmenšiť, ba azda redukovať na najmenšiu mieru“.

Túto komplexnú reflexiu o podmienenostiach a poľahčujúcich okolnostiach, ktorá vedie k uznaniu, že stupeň zodpovednosti nie je totožný vo všetkých prípadoch, mal pápež František pred očami už v exhortácii *Evangelii gaudium* (24. november 2013) 44, 47 a bola i súčasťou textu odhlasovanej záverečnej správy zo synody *Realtio finalis 2015* 51, 85; cf. AL 300. Pozoruhodné, práve kardinál Christoph Schönborn bol „sekretárom pre redigovanie“ katechizmu a osobitnú úlohu zohral aj na posledných dvoch synodách o rodine. Na žiadosť pápeža Františka aj oficiálne predstavil posynodálnu exhortáciu vo Vatikáne.

- **Kardinál Walter Kasper**, v rokoch 2001-2010 predseda Pápežskej rady pre napomáhanie jednoty kresťanov, vysvetlil vo Vatikánskom rozhlase 7. decembra 2017, že umožnenie rozvedeným a znovu zosobášeným v jednotlivých prípadoch pristupovať k sviatostiam „sa zakladá na tradícii cirkevného učenia, najmä na Tomášovi Akvinskom a Tridentskom koncile“, že vôbec „nie je inováciou, lež obnovením starobylej tradície zoči-voči neo-scholastickým (pokus oživiť učenie sv. Tomáša v 19. stor.) reštrikciám“. Kardinál cituje dekrét o Eucharistii Tridentského koncilu, 2. kapitola, kán. 5 a Tomášovu *Summa theologiae* III, quaestio 79, čl 3,4 a 6. Omylom kritikov AL je podľa kardinála Kaspera „jednostranný morálny objektivizmus, ktorý v morálnom úkone nedoceňuje význam osobného svedomia“. „Pápež František so svojím dôrazom na význam svedomia pevne stojí na pôde II. vatikánskeho koncilu, ktorý učí, že svedomie je najskrytejším jadrom a svätýňou človeka, kde je sám s Bohom, ktorého hlas sa ozýva v jeho vnútri (pastorálna konštitúcia *Gaudium et spes* 16). Cirkev bezpochyby musí svedomie ľudí budovať, ale nemôže sa na miesto svedomia posadiť (AL 37)“

- **Kardinál Carlo Maria Martini** sa v Taliansku tešil veľkej popularite ako rešpektovaný pastier na čele Milánskej arcidiecézy. Bol tiež biblistom svetového formátu a majstrom ignácovskej spirituality. Dobře poznal evanjeliá, kde paradoxne vystupujú do popredia dva aspekty Ježišovho správania: Na jednej strane nekompromisné a jasné hlásanie Božej vôle, na druhej strane mimoriadne citlivý prístup k človeku, ktorý zlyhal. **Kardinál Martini, „isto bol by dnes spokojný ... František zadosť učinil túžbe Martiniho na smrteľnej posteli“** – uviedol blízky kardinálov priateľ jezuita Georg Sporschil pre časopis *Famiglia cristiana*, na margo synody o rodine. Svojou poznámkou páter Sporschil narážal na „testament“ Carla Maria

Martiniho - posledné interview, ktoré deň po jeho smrti publikoval v *Corriere della Sera* (1. september 2012). Podľa denníka kardinál vyriekol: „Cirkev ostala pozadu 200 rokov. Ako to, že sebou nezatrásie?“. Sporschil pre časopis *Famiglia cristiana* poznamenáva, že kardinál vtedy presne povedal „ostala pozadu 200 ak nie 300 rokov“ (*Famiglia cristiana* 26. október 20014). V interview Martini povedal: „otázka, či rozvedení môžu ísť na sv. prijímanie by mala byť otočená. Ako môže cirkev prísť so silou sviatostí na pomoc tomu, kto má komplikované rodinné situácie?“. V inom interview pre *Corriere della Sera* (19. máj 2009) povedal: „V cirkvi je mnoho osôb, čo ... sa cítia marginalizované ... Myslím osobitne na rozvedených a znovu zosobášených ... nemáme presadzovať povôľnosť a povrchnosť, ale vernosť a vytrvalosť. Ale sú také, ktoré sa dnes nachádzajú v stave, ktorý sa nedá zvrátiť a nemajú vinu. Napríklad niekto vzal na seba povinnosti k deťom druhého manželstva a niet dôvodu vrátiť to späť; ba nebolo by to ani múdre. Som presvedčený, že cirkev musí nájsť riešenia pre tieto osoby ... sú problémy, ktoré nemôže vyriešiť obyčajný kňaz, ba ani biskup ... Treba, aby sa celá cirkev podujala uvažovať nad týmito prípadmi a vedená pápežom našla východisko“.

2. Odpor⁴ proti línii *Amoris laetitia*

- **Otvorený odpor** reprezentuje napríklad medializovaný list z 19. septembra 2016, ktorý poslali pápežovi a Kongregácii pre náuku viery kardináli Raymond Leo Burke, Walter Brandmüller, Carlo Caffarra a Joachim Meisner. Ide o, tzv. *dubia*, pochybnosti, sformulované v piatich otázkach. Pápeža žiadajú, aby im odpovedal štýlom áno – nie.

Jeden zo štvorice, kardinál Burke, bol v rokoch 2008 až 2014 prefektom Najvyššieho tribunálu Apoštolskej signatúry. V novembri 2014 ho pápež František z postu odvolal a menoval za patróna Zvrchovaného rádu maltézskeho rytierov. Na Slovensku je známy: v lete 2012, po odvolaní arcibiskupa Bezáka ho naši biskupi prijali ešte v pozícii prefekta Najvyššieho tribunálu Apoštolskej signatúry. Na otázku novinárov ohľadom odvolania arcibiskupa Bezáka vtedy reagoval, že sa necíti kompetentný vyjadrovať. Teraz, v súvislosti s *AL*, keď ide o otázku riadneho magistéria, ktoré vykonáva Sv. Otec, vyhlásil, že ak František na *dubia* neodpovie, môže nasledovať „formálny akt“ s cieľom opraviť Petrovho nástupcu pre „väzňu omylu“ (interview pre *National Catholic Register*, 15. november 2016). Na konferencii v Ríme 7. apríla 2018 kardinál Burke povedal, že autorita pápeža sa odvádza od jeho poslušnosti Pánovi a že je aj čas, keď pápeža poslúchať netreba (*The Tablet*, 7. apríl 2017). Na Slovensku bol aj 27. až 28. apríla 2018 - Tlačová kancelária KBS zverejnila 16. apríla tému jeho prednášky: nerozlučnosť kresťanského manželstva ale aj kuriozitu, že v kostole alžbetínok na Špitálskej ulici v Bratislave bude sláviť svätú omšu „podľa staršieho spôsobu slávania rímskeho obradu“.

⁴ Používam termín, v tal. „resistenze“, po ktorom siaha pápež František napr. v homíliách 28. apríla 2016 a 1. decembra 2016 a v debatách s jezuitmi v Chile (16. januára 2017) a v Peru (19. januára 2017), kde hovorí o odpore voči II. vatikánskemu koncilu, ktorý by ho chcel relativizovať, potopiť, i o odpore voči *AL*, keď „známe, vždy sa to tak robilo“ vládne všade: „Dov'è che il nostro popolo è stato creativo?“ *Conversazioni di papa Francesco con i gesuiti del Cile e del Perù, La Civiltà cattolica*, 4024, 17. február 2018, I, str. 313-330.

U kardinálov jednotlivo nemožno vylúčiť aj nezištný zámer, no ich iniciatívy pred synodou i po nej a nižšie uvedené reakcie naznačujú istý osobný dôvod a nevôľu zo svojich pozícií ustúpiť:

Avvenire, denník Talianskej biskupskej konferencie - konferencie, ktorej súčasťou je rímsky biskup - 2. decembra 2016 upozornil, že pápežovu odpoveď čakať netreba. Ide o vec, ktorá už „v posledných troch rokoch bola konfrontovaná dvoma synodami biskupov, dvoma univerzálnymi konzultáciami, a posynodálnou exhortáciou: celá Cirkev konfrontovala a diskutovala aj tému pripustenia k sviatostiam rozvedených a znovu zosobášených“. *Avvenire* poukazuje, že odpoveďou na otázky kardinálov sú aj synodálne *Správy z menších krúžkov*, ktoré prezrádzajú, že 9 z 13-tich odobrilo cestu integrovania pre rozvedených a znovu zosobášených a tiež *záverečná správa* zo synody 2015, ktorá ukazuje, že všetky body týkajúce sa integrovania rozvedených a znovu zosobášených (84, 85, 86) získali minimálne dvojtretinovú väčšinu. „Cirkev celá - poznamenáva *Avvenire* - spoločným synodálnym dychom, už jasne vyznačila cestu, ktorou ísť. A ani štyria kardináli, ktorí sú osoby vysokej inteligencie a kultúry, nemôžu nechápať“.

Predseda Gréckej biskupskej konferencie Fragkiskos Papamanolis o.f.m.cap im 20. novembra 2016 napísal otvorený list: „Bojím sa, že vaše mentálne kategórie nájdu sofistikované argumenty na to, aby ste ospravedlnili svoje konanie až natoľko, že ho nebudete považovať ani za hriech, s ktorým treba ísť na svätú spoveď a že naďalej budete denne celebrowať svätú omšu a svätokrádežne prijímať sviatosť Eucharistie, zatiaľ čo sa hráte na pohoršených, že v špecifických prípadoch rozvedený a znovu zosobášený prijíma Eucharistiu a máte odvahu z herézy obviňovať Svätého Otca Františka. Vedzte, že som bol účastný dvoch synod biskupov o rodine a počúval som vaše vstupy... Najmilší bratia, nech vás Pán osvieti, aby ste čo najskôr uznali svoj hriech a napravili pohoršenie, ktoré ste spôsobili“.

Dvaja zo spomenutých kardinálov, Caffarra a Meisner, už zosnuli. Kardinál Meisner svoj postup napravil v duchovnom testamente, ktorý sa čítal na jeho pohrebe. Ostanú nezabudnuteľné jeho slová: „Držte so Svätým Otcem, ktorý je dnešným Petrom. Ide po ceste, ktorú vám ukazuje, načúvajte jeho slovu. Peter nechce nič pre seba, ale všetko iba pre Pána a pre svoje sestry a bratov“ (RadioVaticana.cz, 15. júl 2017).

Príkladom otvoreného odporu voči Františkovi je i list 62 osôb (z toho 40 kňazov) poslaný pápežovi 11. augusta 2017, v ktorom majú guráž obviňovať ho z heréz v *AL*.

- **Rafinovaný odpor** reprezentujú tí, čo naoko tvrdia, že postupujú v zhode s exhortáciou *AL*, no robia všetko pre to, aby ju do života neuviedli. Obyčajne hovoria, že ju treba interpretovať ortodoxne alebo v kontexte učenia cirkvi (akoby nebolo učením cirkvi, že pápež je zárukou jej učenia) alebo v zhode s predošlými pápežmi (akoby sa nesmel predpokladať nijaký posun v poznaní a aplikovaní cirkevného učenia). V ich slovníku to *de facto* znamená, že vzhľadom na *FC* sa nič nové prijímať nebude.

Kardinál Gerhard Ludwig Müller sa po publikovaní *AL* vyjadroval o nej opatrne, hlavne keď bol stále vo funkcii prefekta Kongregácie pre náuku viery a blížil sa koniec jeho päťročného obdobia (2. júla 2017). Záležalo na pápežovi, či ho v úlohe potvrdí, hoci sa v modernej histórii nestalo, aby pápež prefektovi tejto kongregácie mandát nepredĺžil, ak nedosiahol vekový limit 75 rokov. Po tom, čo František kardinálovi Müllerovi mandát nepredĺžil (správa bola zverejnená o deň skôr 1. júla 2017), vo svojich názoroch ohľadom *AL* je komunikatívnejší. Tvrdí, že učenie a povzbudenie v 8. kapitole *AL* „môžu a musia byť chápané

v ortodoxnom zmysle“. *Základné kritériá pre aplikáciu 8. kapitoly Amoris Laetitia* biskupov regiónu Buenos Aires vníma ako problematické, nachádza v nich interpretácie, ktoré „sú priamo v protiklade s dogmaticky definovaným učením viery Cirkvi“. Pápežov výrok, „nejestvujú iné výklady“ podľa Müllera „nemožno brať v doslovnom zmysle“ (predslov v knihe: Rocco Buttiglione, *Risposte amichevoli ai critici di Amoris Laetitia*, Milano 2017, str. 10 a 24-25). 5.-7. februára 2018 prišiel kardinál Müller na pozvanie KBS na Slovensko na medzinárodnú konferenciu „Aktuálne otázky ľudskej mravnosti“ (pozvanie zverejnila Tlačová kancelária KBS 29. decembra 2017). Pre Konzervatívny denník Postoj povedal: „Kto nežije vzťah s druhou osobou v legitímnom manželstve podľa pravidiel Cirkvi, nemôže dostať sväté prijímanie pred tým, než dá do poriadku svoj vzťah“. Na margo dokumentu biskupov regiónu Buenos Aires, ktorý pápež označil ako „autentické magistérium“ povedal: „nemá žiadnu magisteriálnu hodnotu“ (Postoj, 11. február 2018). Kardinál Müller bol na Slovensku aj na tohtoročnej Levočskej púti - predsedal na slávnostnej svätej omši 8. júla 2018.

K rafinovanému odporu voči pápežovi Františkovi možno zarátať príležitostné prekrúcanie či sabotovanie jeho línie pri poskytovaní či neposkytovaní smerníc pre aplikáciu 8. kapitoly *AL*, keďže podľa *AL* 300 by ich mal pripraviť biskup.

3. Pápež František kontinuálne dáva najavo svoju „vôľu a úmysly“ (fráza je z *Lumen gentium* 25)

Keď 8. októbra 2013 pápež František zvolal na 5. – 19. október 2014 synodu o rodine, jeho hovorca P. Federico Lombardi vysvetlil dôvod: „Je správne, aby cirkev pri reflexii a modlitbe postupovala ako spoločenstvo a aby sa v najdôležitejších otázkach, medzi ktoré patrí aj rodinná pastorácia, riadila *spoločnými pastoračnými usmerneniami* ... Zvolanie mimoriadnej synody jasne ukazuje túto cestu. V tejto súvislosti by navrhovanie špecifických pastoračných riešení zo strany jednotlivcov alebo lokálnych ustanovizní mohlo priniesť riziko zmätku“.

Perspektívu, ktorá sa v podstate presadila na synode a prešla do záverečnej správy zo synody *Realtio finalis* i do *AL* nájdeme už *Evangelii gaudium* (24. novembra 2013) 36-39, 43-47 a kardinál Walter Kasper ju vyzdvihol 20. februára 2014, počas konzistória kardinálov na prípravu synody o rodine. V príspevku „Evanjelium rodiny“, o ktorý ho požiadal pápež František, kardinál Kasper predstavil biblickú perspektívu rodiny v poriadku stvorenia, hovoril o problémoch postihujúcich rodiny, o rodine v kresťanskom poriadku vykúpenia z pohľadu evanjelia a Nového zákona. Spomenul aj myšlienku tzv. zákona postupnosti v kresťanskom raste: „Tento zákon postupnosti je niečo mimoriadne dôležité pre život i pre manželskú a rodinnú pastoráciu; neznamená postupnosť zákona, ale postupnosť, rast v porozumení a v uskutočňovaní zákona evanjelia“. Nadhodil aj otázku prehodnotenie prístupu k rozvedeným a žijúcim v nových zväzkoch, vrátane prístupu k svätému prijímaniu v istých špecifických prípadoch, vo svetle relevantnosti Božieho milosrdenstva v Biblii a vzhľadom na rozličné situácie, v ktorých žijú. Pápež vysoko ocenil Kasperov príspevok a označil ho ako príklad „teológie robenej na kolenách“.

Koncom septembra 2014 vyšla publikácia *Permanere nella verità di Cristo* (Zotrvať v Kristovej pravde)⁵, na ktorej sa podieľali piati kardináli (medzi nimi štyria spomínaní): Gerhard Ludwig Müller, Raymond Leo Burke, Carlo Caffarra, Walter Brandmüller a Velasio de Paolis. Publikácia bola načasovaná tak, že vyšla tesne pred synodou o rodine a mimoriadnou mierou prispela k tomu, že sa pohľad verejnosti pred synodou až príliš zamerlal na diskusiu o možnostiach rozvedených a znovu zosobášených prijímať Zmierenie a Eucharistiu. Očividne mala postaviť mimo hry názory otvorených pre tieto možnosti.

Pápež však hneď na prvej kongregácii synody 6. októbra 2014 žiadala, aby každý smelo hovoril, čo má na srdci a všetkých *uistil*, že synoda sa koná *cum Petro et sub Petro* a prítomnosť pápeža je pre všetkých garanciou a ochranou viery.

Na záver prvej etapy synody o rodine (na záver 3. mimoriadneho generálneho zhromaždenia Synody biskupov) 18. októbra 2014 znova *uistuje*: „Cirkev je Kristova ... biskupi, v spoločenstve s Petrovým nástupcom, majú úlohu a povinnosť ju zachovávať a jej slúžiť ... Pápež v týchto súvislostiach ... je garantom poslušnosti a súladu Cirkvi s Božou vôľou, s Kristovým evanjeliom a s Tradíciou Cirkvi“.

Na generálnej audiencii 10. decembra 2014 pápež veriacim priblížil priebeh prvej etapy synody o rodine. Veriacich *uistil*, že „nijaký príspevok nespochybnil základné pravdy o sviatosti manželstva“.

Na 50. výročia zriadenia Synody biskupov 17. októbra 2015 – už počas druhej etapy synody o rodine (v rámci 14. riadneho generálneho zhromaždenia Synody biskupov), Pápež František povedal: „cesta *synodality* je cestou, ktorú Boh očakáva od Cirkvi tretieho tisícročia. To, čo od nás Pán žiada, je v istom zmysle už celé obsiahnuté v slove ‚synoda‘. Spoločné kráčanie – laikov, pastierov a biskupa Ríma – je pojem, ktorý sa dá ľahko vyjadriť slovami, avšak nie až tak ľahko uviesť do praxe ... synodálna cesta vrcholí načúvaním biskupovi Ríma, povolanému vyjadriť sa ako «pastier a učiteľ všetkých kresťanov» (Dogm. konšt. I. vat. konc. *Pastor Aeternus*, kap. IV., *Denz.* 3074, porov. tiež *CIC* 749, §1) ... Skutočnosť, že synoda koná vždy *s Petrom a pod Petrom* (*cum Petro et sub Petro*) – teda nielen *cum Petro*, ale aj *sub Petro* – nie je obmedzovaním slobody, ale garanciou jednoty. Pápež je totiž z vôle Boha «stálym a viditeľným princípom a základom jednoty biskupov, ako aj množstva veriacich» (*Lumen gentium*, 23). K tomu sa pripája pojem *hierarchické spoločenstvo* (*ierarchica communio*), použitý Druhým vatikánskym koncilom: biskupi sú spojení s biskupom Ríma putom biskupskej jednoty (*cum Petro*) a sú mu ako hlave kolégia zároveň hierarchicky podriadení (*sub Petro*) (porov. *Lumen gentium*, 22).“

Na záver už oboch etáp synody o rodine 24. októbra 2015 (na záver 14. riadneho generálneho zhromaždenia Synody biskupov) František konštatoval, že „evanjelium zostáva pre cirkev živým zdrojom večnej novosti, navzdory tým, ktorí by ho chceli spraviť doktrínou umŕtvenou do skál“. Veľavravná je jeho poznámka, že synoda „obnažila uzavreté srdcia, ktoré sa často skrývajú dokonca za učenie Cirkvi“.

Ako ovocie synody, pápež František napísal exhortáciu *Amoris laetitia*. Nesie dátum 19. marec 2016 – sviatok sv. Jozefa, „ochrancu“ cirkvi, ako to vyzdvihol na úvod svojho pontifikátu 19. marca 2013.

⁵ Robert Dodaro, O.S.A. (a cura di), *Permanere nella verità di Cristo. Matrimonio e comunione nella Chiesa cattolica*, Siena: Cantagalli 2014. Začiatkom októbra vyšla anglická verzia, Robert Dodaro, O.S.A. (ed.), *Remaining in the Truth of Christ. The Marriage and and Communion in the Catholic Church*, San Francisco: Ignatius Press 2014.

Keď sa po publikovaní exhortácie objavili pokusy rýchlo ju povysvetľovať v tom zmysle, že neprináša nič nové v porovnaní s *Familiaris consortio*, pápež František reagoval. Počas letu z ostrova Lesbos 16. apríla 2016 mal tlačovú konferenciu (dostupná je na webovej stránke Vatikánu). *Na otázku*: „... niektorí tvrdia, že nič sa nezmenilo vzhľadom na disciplínu, ktorá sa týka pristupovaniu k sviatostiam pre rozvedených a znova zosobášených; iní hovoria, že sa veľa zmenilo, že sú mnohé nové pootvorenia a možnosti. Otázka je pre osobu, katolíka, ktorý chce vedieť: jestvujú nové konkrétne možnosti, ktoré nejestvovali pred publikovaním exhortácie či nie?“, *pápež odpovedal*: „Mohol by som povedať 'áno', a bodka. Bola by to však primalá odpoveď. Všetkým odporúčam, aby si prečítali prezentáciu, ktorú predniesol kardinál Schönborn“.⁶ Pápež vysvetlil aj to, prečo sa táto novosť v *AL* nachádza len v poznámke: „lebo bola povedaná v *Evangelii gaudium*“ (cf. 44 a 47).

28. apríla 2016 pápež reagoval na odpor v homílii o Jeruzalemskom „koncile“ (Sk 15,7-21): „Apoštolí sa ocitli v situáciách, o ktorých sa im nikdy nesnívalo ... ako sa vyrovnáť s týmito novými situáciami? ... dnešné čítanie sa začína takto: ‚nastala veľká hádka‘, búrlivá hádka, lebo diskutovali ... Avšak Duch ich viedol k istým novostiam ... ktoré nikdy neboli vyskúšané. Nikdy. Ani sa im o nich nesnívalo. Napríklad, aby pohania dostali Ducha Svätého“... Nakoniec učeníci potvrdzujú: „Duch Svätý a my sme sa rozhodli“ ... „Aj dnes sú tu zdráhania ... a Duch, ktorý ide vpred. A cesta Cirkvi je táto: stretnúť sa, spolu sa zjednotiť, počúvať sa, diskutovať, modliť sa a rozhodnúť. A toto je takzvaná synodálnosť Cirkvi ... A kto tvorí spoločenstvo? Je to Duch! ... O čo nás žiada Pán? O poddajnosť Duchu“ (Vatikánsky rozhlas, 28. apríl 2016).

Na ďalšie pokusy spochybniť líniu *AL* pápež František zareagoval 5. septembra 2016 odobrením dokumentu *Základné kritéria pre aplikáciu 8. kapitoly Amoris laetitia*, ktoré v ten istý deň rozoslali svojim kňazom biskupi jedenástich diecéz Pastoračného regiónu Buenos Aires – cf. úvod článku. Pápež píše: „*Tento text dokonale (cabalmente) vyjadruje zmysel 8. kapitoly Amoris laetitia. Nejestvujú iné výklady. Som si istý, že prinesie veľa dobra*“. František ďalej pripomína, že exhortácia *AL* je „*ovocím práce a modlitby celej Cirkvi a je sprostredkovaná dvoma synodami a pápežom*“. Bruno Desidera pre agentúru SIR 13. septembra 2016 zmysluplne poznamenal, že týmto pápežovým odobrením sa význam dokumentu zmenil z „regionálneho na planetárny“.

9. septembra 2016 pápežovi posielajú kardináli Raymond Leo Burke, Walter Brandmüller, Carlo Caffarra a Joachim Meisner spomenuté *dubia*, pochybnosti.

V homílii 1. decembra 2016 Pápež hovorí o odpore: „Keď prebieha proces zmeny ... počúvam hovoriť: ‚Nuž, naráža sa tu na odpor‘“. Tak ako v podobenstve o vinici, kde otec posielal svojich dvoch synov: jeden hovorí „nie“ a potom ide, zatiaľ čo druhý hovorí „áno“, ale nikam nejde: „Povedať ‚áno‘, na všetko ‚áno‘, veľmi diplomaticky; znamená to však: ‚nie, nie a nie‘. Toľko slov: ‚Áno, áno, áno; všetko zmeníme! Áno, aby sa nakoniec nič nezmenilo ... Je to odpor prázdnych slov“. Druhým typom je odpor „ospravedlňujúcich slov“ ... keď sa niekto neprestajne vyhovára: „... toto som urobil z toho a toho

⁶ Kardinál Christoph Schönborn na žiadosť pápeža Františka oficiálne predstavil exhortáciu *AL* 8. apríla 2016 vo Vatikáne. Slovenský preklad bol onedlho publikovaný na stránkach „teoforum.sk“: http://www.teoforum.sk/?id=47&view_more=1465 a tlačou vyšiel v Róbert Lapko (ed.) *Amoris laetitia očami teológov*, Košice 2017.

dôvodu“ ... Ide teda o odpor slov, „ktoré sa snažia ospravedlniť moju pozíciu“. Tretím odporom je ... tzv. odpor „obviňujúcich slov“: to znamená obviňovanie druhých, aby sme nemuseli hľadiť na seba samých ... ako to dosvedčuje podobenstvo o farizejovi a mýtnikovi (Vatikánsky rozhlas 1. decembra 2016).

25. apríla 2017 kardinál Caffarra znova posielal *dubia* štyroch kardinálov pápežovi a 6. mája 2017 sa s ním stretá.

5. júna 2017 dáva pápež zapísať *Základné kritéria* biskupov regiónu Buenos Aires uvedené svojim apoštolským listom do *Acta Apostolicae Sedis*, zväzok 10/2016, str. 1071-1074. K obom dokumentom je na stránkach *Acta Apostolicae Sedis* pripojené *Rescriptum* z audiencie s podpisom štátneho sekretára kardinála Pietra Parolina, ktoré znie: „Najvyšší veľkňaz rozhodol, že oba dokumenty ... predstavujú *Magisterium authenticum*“ - pravé či hodnoverné magistérium. *Rescriptum* nesie dátum 5. jún 2017.

Na stretnutí s jezuitmi počas cesty v Kolumbii v Cartagena de Indias 10. septembra 2017 František povedal⁷: „**Mohli sme vidieť, aké škody to prinieslo, keď sa šlo cestou, že veľká a brilantná Tomášova školastika upadala, upadala a upadala...**: stala sa školastikou manuálu, neživotnou ... a **bola transformovaná na kazuistickú pastorálnu predlohu**. Aspoň v našich časoch sme boli formovaní v tejto línii. Chcem spomenúť niečo, čo, myslím, treba vysloviť z dôvodu spravodlivosti a tiež lásky. **O posynodálnej apoštolskej exhortácii totiž počúvam mnohé komentáre, keďže vyslovené Božími deťmi, hodné úcty, ale pomýlené**. Aby sme AL pochopili, treba ju čítať od začiatku dokonca (...) Druhá vec, ktorú chcem spomenúť: Niektorí tvrdia, že morálka, na ktorej stojí AL nie je katolícka, alebo, ešte horšie, nie je spoľahlivá. K tomuto **chcem s jasnosťou zdôrazniť, že morálka AL je tomistická, je morálkou veľkého Tomáša**. Môžete o tom hovoriť s veľkým teológom, ktorý je dnes jeden z najväčších a najzrelších, s kardinálom Schönbornom. Toto hovorím preto, aby ste pomohli tým, ktorí si myslia, že morálka je čírou kazuistikou. Pomôžte im pochopiť, že veľký Tomáš vlastní mimoriadne veľké bohatstvo, ktoré nás môže aj dnes inšpirovať. Ale na kolenách, vždy na kolenách ...“

V novembri 2017 vychádza kniha: Rocco Buttiglione, *Risposte amichevoli ai critici di AL*, Milano 2017, kde má svoj úvod Kardinál Gerhard Ludwig Müller a tvrdí, že učenie a povzbudenia v 8. kapitole AL „môžu a musia byť chápané v ortodoxnom zmysle“. *Základné kritériá pre aplikáciu 8. kapitoly Amoris Laetitia* biskupov regiónu Buenos Aires považuje za problematické z hľadiska cirkevného učenia.

Krátko na to, začiatkom decembra 2017 je medializovaná správa o publikovaní pápežovho odobrenia aj listu biskupov regiónu Buenos Aires v *Acta Apostolicae Sedis* ako „Magisterium authenticum“.

Kardinál Francesco Coccopalmerio, predseda Pápežskej rady pre legislatívne texty pripomína, že oba dokumenty, list argentínskych biskupov aj list pápeža Františka, sú „autentickým magistériom pre celú cirkev“ (*Catholic News Service*, 5. december 2017)

Biskup Juan Ignacio Arrieta, sekretár Pápežskej rady pre legislatívne texty uvádza: „Novosť AL spočíva najmä v tom, že na posúdenie morality ľudského skutku berie ako jeden celok do úvahy objektívne i subjektívne prvky zakotvené v tradičnom učení katolíckej cirkvi“. Kánon 915 cirkevného práva, ktorý nedovoľuje ísť na sväté prijímanie tým, čo „tvrdošijne zotrávajú v zjavne ťažkom hriechu“, bol pred AL

⁷ „La Grazia non è una ideologia“. Un incontro privato del Papa con alcuni gesuiti colombiani, *La Civiltà cattolica*, 4015, 7. október 2017, IV, str. 3-10.

vzhľadom na rozvedených a znovu zosobášených „interpretovaný čisto objektivisticky“ . „Je to však svedomie, poznamenáva biskup Arrieta, ktoré dovoľuje ísť na sväte prijímanie, pričom úkon svedomia je mixom objektívnych i subjektívnych záležitostí“ (*National Catholic Register*, 7. december 2017).

4. Ako na Slovensku? Prijatie? Odpor? Sabotáž?

Zo slovenských biskupov ako prvý verejne podporil líniu pápeža Františka v 8. kapitole *AL* arcibiskup Róbert Bezák⁸. Iní sa zatiaľ jasne nevyjadrili. Ak už a nezachytil som to, ospravedlňujem sa.

Mediálne aktívny pomocný bratislavský **biskup Jozef Haľko** 20. apríla 2016 (v diskusii: Výzvy pre slovenskú cirkev na Bratislavských Hanusových dňoch) povedal: „Tu jednoducho logika nepustí, ak niekto bol právoplatne zosobášený, rozviedol sa a druhý krát sa s niekým zosobášil civilne a s ním žije, tak jednoducho takýto človek nemôže prijať sväte prijímanie pretože nemôže predtým dostať rozhrešenie, ak žije s niekým, kto nie je jeho právoplatným, pred Cirkvou, uznaným manželom alebo manželkou“. Podľa biskupa Haľka Cirkev ponúka len skúmanie platnosti prvého zväzku.

Ladislav Csontos SJ, *Katolícke noviny*, 17. jún 2016 (Tento citát uvádzam preto, že je v oficiálnom týždenníku KBS, autor biskupom nie je⁹): „Táto laická otázka vychádza z redukovaného pohľadu na život Cirkvi, zužuje život veriaceho katolíka iba na pristupovanie k svätej spovedi a svätému prijímaniu. ... Objektívne však ich stav a životné okolnosti sú v rozpore s tým zväzkom dokonalej lásky medzi Kristom a Cirkvou, ktorý sa práve v Eucharistii naznačuje a uskutočňuje. V budúcnosti, ak dokážu žiť ako brat a sestra, môžu prostredníctvom účasti na Kristovom kríži dospieť k dokonalej jednote s Kristom, ktorá sa naplní aj v prijímaní sviatosti zmierenia a Eucharistie“.

Predseda KBS Arcibiskup Stanislav **Zvolenský**, rozhovor pre Postoj 8. február 2017:

- **Otázka:** V posledných mesiacoch v katolíckej cirkvi kulminuje diskusia o Františkovej apoštolskej exhortácii *Amoris laetitia*. Spor sa vedie najmä o tom, či Svätý Otec uľahčil prístup rozvedených a znovu zosobášených katolíkov k sviatostiam. Niektorí biskupi či dokonca celé biskupské konferencie vydali k tejto otázke svoje usmernenia. Aký je váš postoj?

ODPOVEĎ: *Amoris laetitia* pokladám za dokument, ktorý zodpovedá pápežovi Františkovi a jeho optike videnia tejto problematiky. Nemyslím si, že by Františkova exhortácia neumožňovala pristupovať k otázke rozvedených a znovu zosobášených katolíkov v duchu predošlej tradície cirkvi. Aj preto považujem za najsprávnejšie pristupovať k *Amoris laetitia* v kontexte náuky Pavla VI., Jána Pavla II. a Benedikta XVI.

- **Otázka:** Nestotožňujete sa teda s názorom, že *Amoris laetitia* niečo mení v učení cirkvi?

⁸ Napríklad v diskusii po prednáške v pražskom karmelitánskom kostole Panny Marie Vítězné (u Jezulátka) 13. decembra 2016. Viac o recepcii *AL* na webovej stránke „christnet.eu“:

http://www.christnet.eu/clanky/5858/amoris_laetitia_podporil_jako_prvni_slovensky_biskup_bezak.url a http://www.christnet.eu/clanky/5863/exhortaci_amoris_laetitia_na_slovensku_jako_prvni_na_slovensku_po_dpoukarcibiskup_bezak.url.

⁹ Čo sa týka autora L. Csontosa, ten sa už opravil: v časopise *Viera a život* v čísle 6 (november - december) 2017, str. 38-48, už dáva do pozornosti aj vlastný preklad dokumentu *Základné kritéria pre aplikáciu 8. kapitoly Amoris laetitia* biskupov Pastoračného regiónu Buenos Aires. Dokument v slovenčine bol však už rok k dispozícii na stránkach „teoforum.sk“.

ODPOVEĎ: Registrujem biskupov, ktorí vidia príležitosť postupovať v tejto záležitosti iným spôsobom ako v minulosti.

- **Otázka:** Z vašich slov však vyplýva, že vy tam túto príležitosť nevidíte...

ODPOVEĎ: Podľa mňa je správne a zdravé postupovať v duchu tradície.

- **Otázka:** Niekoľkí kardináli reagovali na vzniknutú situáciu tak, že pápežovi zaslali list so žiadosťou, aby ozrejmil pochybnosti, ktoré podľa nich vyvolal jeho dokument. Čo vravíte na tento postup?

ODPOVEĎ: V cirkvi je dialóg dôležitý aj pri tých najťažších témach. Podnet kardinálov považujem za využitie možnosti dialógu. Samozrejme, pápež je slobodný v tom, ako ho bude viesť. Iniciatívu kardinálov rešpektujem a myslím, že z dlhodobého hľadiska môže – rovnako ako celá debata na synode – priniesť dobré ovocie.

- **Otázka:** Spôsob, akým postupovali, keď využili cestu takzvaných *dubií*, teda považujete za legitímny?

ODPOVEĎ: Kardináli sú členmi cirkvi, žijú s veriacimi, vidia ťažkosti, ktoré sa objavujú, legitímne ich naformulovali a ponúkli pápežovi možnosť, aby k nim zaujal stanovisko. Keďže sa objavujú také interpretácie *Amoris laetitia*, ktoré nie sú v súlade s tradíciou, je sformulovanie *dubií* logickou reakciou.

- **Otázka:** Mal by pápež na výzvu kardinálov odpovedať?

Odpoveď: František je pápežom dialógu a viem si predstaviť, že nájde spôsob, ako im odpovedať. Problémom je, že táto komplikovaná téma sa stala záležitosťou verejnej debaty. Trochu to pripomína situáciu, keď by verejnosť cez médiá riešila liečbu ťažko chorých pacientov. O niečom takom sa však musí viesť odborná, nie mediálna debata. Pričom ani samotné lekárske tímy sa nemusia zhodnúť v spôsobe liečby.

Takéto slová zaznievajú po tom, čo do debaty o probléme bola zaangažovaná celá cirkev (ešte 12. decembra 2014 generálny sekretár synody biskupov Lorenzo Baldisseri poslal všetkým biskupským konferenciám list s prosbou, aby zapojili všetky zložky partikulárnych cirkví, akademické inštitúcie, organizácie, laické združenia a iné inštanície do konzultácie nad závermi prvej časti synody s cieľom pripraviť podklady pre ďalšiu časť synody), konali sa dve fázy synody a pápež rozhodol - napísal exhortáciu a ešte opakovane a jasne reagoval.

Ak uvedené vyjadrenia reprezentujú postoj slovenských biskupov, potom je namieste otázka, či svojim kňazom a veriacim pomáhajú líniu pápeža Františka si osvojiť alebo skôr vzbudzujú voči nemu nedôveru. Prirodzene prichádzajú na um len dve možnosti: Buď majú ťažkosť porozumieť tejto línii alebo jej porozumieť nechcú. Ak by jej však porozumieť chceli, nepozývali by na Slovensko skôr osobnosti odporúčané pápežom Františkom?

Nemožno opomenúť, že v rámci cirkvi sa u nás na rôznych úrovniach objavili svetlé iniciatívy, ktoré líniu *AL* presadzujú. Príkladom sú stránky „teoforum.sk“ Karola Moravčíka. V Košickej arcidiecéze zorganizovalo Centrum pre štúdium biblického a blízkovýchodného sveta 28. októbra 2016 medzinárodnú vedeckú konferenciu o *AL* na Teologickej fakulte. Ovocím je cenná knižička: Róbert Lapko (ed.), *Amoris laetitia očami teológov*, Košice 2017.

- **Aký postoj teda zaujať v momentálnej situácii na Slovensku?**

Kardinál Kevin Joseph Farrell, prefekt Dikastéria pre laikov, rodinu a život môže byť príkladom: „Úprimne nechápem ako a prečo sa niektorým biskupom zdá, že musia preinterpretovať tento dokument ... Ozaj si myslíme, že Duch Svätý nebol na prvej synode? Myslíme si, že nebol na druhej synode? Myslíme si, že neinšpiroval Svätého Otca Pápeža Františka, keď písal tento dokument? V tomto potrebujeme byť dôslední. Ja pevne verím, že toto je učenie Cirkvi. Toto je pastoračný dokument, ktorý nám hovorí ako máme postupovať. Verím, že ho máme zobrať tak ako je“ (*National Catholic Reporter*, 14. október 2016).

Kardinál Angelo Becciu, prefekt Kongregácie pre kauzy svätých, poskytol 31. augusta 2018, tesne *pred cestou na Slovensko*, na blahorečenie Anny Kolesárovej rozhovor pre Vatikánsky rozhlas. Povedal: „Pápeža treba milovať a milovať ho až do dôsledkov. Od pápeža prijímame a osvojujeme si všetky jeho inštrukcie, usmernenia a slová... Ak nebodaj vytvárame rozdelenia, potom Cirkev riskuje vážne dôsledky“.

Správna informovanosť v duchu *AL* je dôležitá pre kňazov i pre spoločenstvo veriacich: Pre kňazov kvôli tomu, že zatiaľ čo o procesoch manželskej nulity rozhoduje diecézny biskup či ordinár (*AL* 244), pri spomenutom rozlišovaní má významnú úlohu duchovný pastier či kňaz. Nároky, aké sa od neho vyžadujú formuluje 8. kapitola *AL* (napr. *AL* 300) a *Základné kritéria* biskupov regiónu Buenos Aires¹⁰. Pre spoločenstvo je správna informovanosť dôležitá pre predídenie pohoršenia. Napríklad predseda Pápežskej rady pre legislatívne texty **kardinál Francesco Coccopalmerio** uvádza, že pohoršeniu, ktoré by mohlo nastať pre spoločenstvo kvôli pripusteniu veriacich v nezákonnom zväzku k sviatostiam zmierenia a eucharistie, „sa predíde poučením veriacich“. Cirkevné authority by podľa neho mali „v tejto citlivej veci so starostlivosťou vydať smernice na poučenie veriacich i pastierov“ (Vatikánsky rozhlas, 14. február 2017).

No pohoršovať sa nie je evanjeliový postoj, ku ktorému nás Pán volá. Samá komunita má byť prostriedkom evanjelizácie. **Biskupi Pastoračného regiónu Buenos Aires** preto správne pripomínajú: „Netreba ustať sprevádzať komunitu, aby rástla v duchu pochopenia a prijatia bez toho, aby to implikovalo vytváranie zmätku vzhľadom na učenie Cirkvi o nerozlučiteľnosti manželstva“ (*Základné kritéria pre aplikáciu 8. kapitoly Amoris laetitia* 9).

Na vytváranie evanjeliovej klímy je dôležité pestovať u duchovných pastierov i v spoločenstve mentalitu „súcitú voči krehkým osobám“, ktorá sa vyhyba „tvrdým a netrpezlivým súdom“ (*AL* 308) a napomáha ich „včleňovanie“ do spoločenstva (*AL* 297), ktorá pomáha „prekonávať ustavičné pokušenie staršieho brata (porov. Lk 15,25-32) a závistlivých robotníkov (porov. Mt 20,1-16)“ (*Záver synody*, 24. október 2015). Inšpirujúc sa hymnom na lásku (1Kor 13) František hovorí o dôležitosti osvojiť si postoj lásky, ktorá sa nevypína voči tým, čo „sú slabo formovaní vo viere, krehkí“ (*AL* 98), lásky, ktorá všetko dúfa a preto vie „prijatť, že isté veci sa neudejú tak, ako by človek chcel, ale Boh možno píše rovno aj na krivé riadky“ (*AL* 116). - Slová sú síce o vzťahoch v rodine, no cirkev, rodina (Ef 2,19), aby „naplno pochopila svoje tajomstvo, pozerá na kresťanskú rodinu, ktorá ho predstavuje autentickým spôsobom“ (*AL* 67). „Rodinný duch je pre cirkev ústavou“ (Pápež František na Generálnej audiencii 7. októbra 2015).

¹⁰ Podobne sicílske smernice dávajú možnosť zavŕšiť sprevádzanie a rozlišovanie takto: „V niektorých okolnostiach, ktoré sa týkajú rozvedených a znova zosobášených, podľa vyhodnotenia spovedníka a majú na mysli dobro kajúcnika, možno dať rozhrešenie a pripustiť k Eucharistii, hoci spovedník vie, že pre Cirkev ide o objektívny neporiadok“. Belgické smernice hovoria o „pastoračnom rozhodnutí vo svedomí“ po rozlišovaní za pomoci kňazov, diakonov alebo pastorálnych animátorov či animátoriek. Nemeckí biskupi v smerniciach zas pripomínajú, že „sme povolani formovať svedomie, nie nárokovat' si, že ho nahradíme (*AL* 37), podobne biskupi Malty a Gozo.

V prípade nesúladu toho-ktorého biskupa s líniou pápeža poskytuje nám užitočné usmernenie vieroučná konštitúcia II. vatikánskeho koncilu *Lumen gentium* 25: „Keď biskupi vyučujú v spoločenstve s rímsky pápežom, nech im všetci prejavujú úctu ako svedkom Božej a katolíckej pravdy. Veriaci sa majú zhodovať s rozhodnutím svojho biskupa, vynesným v mene Kristovom vo veciach viery a mravov, a pridržať sa ho s nábožnou a ochotnou mysl'ou. Túto nábožnú ochotu vôle a rozumu treba však zvlášť prejavíť voči autentickému učiteľskému úradu rímskeho pápeža, aj keď nehovorí slávnostne (*ex cathedra*); a to tak, že sa jeho najvyšší učiteľský úrad s úctou uznáva a jeho výroky sa úprimne prijímajú, podľa jeho vôle a úmyslov, ktoré prejavil a ktoré vysvitajú najmä z povahy dokumentov, alebo častého predkladania toho istého učenia, prípadne zo spôsobu vyjadrovania“.

Na základe toho, čo a koho nám pápež dáva do pozornosti, sa môžeme spoľahnúť na:

1. *Amoris laetitia* a *Evangelii gaudium* (24. novembra 2013) najmä odseky 36-39 a 43-47.
2. **Základné kritéria pre aplikáciu 8. kapitoly *Amoris laetitia*** biskupov Pastoračného regiónu Buenos Aires. V slovenčine dostupné na: http://www.teoforum.sk/?id=47&view_more=1496.
3. **Prezentácia AL v podaní kardinála Christophu Schönborna OP 8. apríla 2016 vo Vatikáne.** Slovenský preklad dostupný na: http://www.teoforum.sk/?id=47&view_more=1465 a tlačou vyšiel v Róbert Lapko (ed.) *Amoris laetitia očami teológov*, Košice 2017.
4. Prvá kapitola tretej časti *Katechizmu katolíckej cirkvi*, ktorú kardinál Schönborn odporúča ako kľúč na správne pochopenie morálky na ktorej stojí AL (Kathpress, 11. október 2017, rozhovor na 25. výročie schválenia katechizmu 11. októbra 1992). On sám bol „sekretárom pre redigovanie“ katechizmu.
5. Kniha: Walter Kardinal Kasper, *Die Botschaft von Amoris laetitia. Ein freundlicher Disput* (Posolstvo Amoris laetitia. Priateľská dišputa), Herder 2018. Teologickú erudovanosť kardinála Kaspera, ktorý bol v rokoch 2001 – 2010 predsedom Pápežskej rady pre napomáhanie jednoty kresťanov netreba pripomínať. Jeho si František vybral, aby pripravil teologický úvod pre otvorenie konzistória kardinálov na otvorenie synody o rodine (20. februára 2014).